JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Miettinen, Elisa; Kangasvieri, Teija; Saarinen, Taina

Title: Vaihtelevaa toteutusta ja kasvavaa kiinnostusta: kielikylpyopetus ja vieraskielinen opetus kunnissa

Year: 2013

Version:

Copyright: © Suomen kasvatustieteellinen seura, 2013.

Rights: CC BY 4.0

Rights url: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Please cite the original version:

Miettinen, E., Kangasvieri, T., & Saarinen, T. (2013). Vaihtelevaa toteutusta ja kasvavaa kiinnostusta: kielikylpyopetus ja vieraskielinen opetus kunnissa. In L. Tainio, & H. Harju-Luukkanen (Eds.), Kaksikielinen koulu - tulevaisuuden monikielinen Suomi Tvåspråkig skola - ett flerspråkigt Finland i framtiden (pp. 71-90). Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia, 62.

Vaihtelevaa toteutusta ja kasvavaa kiinnostusta: Kielikylpyopetus ja vieraskielinen opetus kunnissa

Elisa Miettinen, Teija Kangasvieri & Taina Saarinen

Sammanfattning

Språkbadsundervisning och undervisning på främmande språk har funnits i Finland i över 20 år. På kommunal nivå är informationen ändå knapp. Soveltavan kielentutkimuksen keskus publicerade hösten 2011 en rapport om språkbad och undervisningen på främmande språk i kommunerna idag och i framtiden (Kangasvieri m.fl. 2011). I den här artikeln granskas kort förekomsten av och strukturen för språkbadsundervisning och undervisning på främmande språk, lärarsituationen och framtidsplanerna i kommunerna.

En kartläggning över språkbad och undervisningen på främmande språk genomfördes genom en webbenkät som skickades ut till kommunerna. Dessutom granskades situationen med hjälp av statistik, tidigare forskning och expertutlåtanden.

Enkätsvaren samlades in i januari-februari 2011. I webbenkäten utvärderade kommunerna själva den aktuella situationen och framtidsvisionen för språkbaden och undervisningen på främmande språk. Efter en påminnelse blev svarsprocenten för webbenkäten relativt god, nämligen 54,4 %.

Enkätsvaren kompletterades med en förfrågan om statistiken i kommunen. Alla finländska kommuner bads rapportera om antalet elever i dagvården och grundskolan samt antalet elever på den här utbildningsnivån som deltar i språkbad eller undervisning på främmande språk. Av de 336 kommuner som fanns i Finland vid den här tiden, var det sammanlagt 183 kommuner som delgav sin statistik.

Enkätsvaren visar att den verksamhet som går under benämningarna språkbad och undervisning på främmande språk är väldigt varierande i kommunerna. Det vore därför nödvändigt att koordinera språkbaden och undervisningen på främmande språk nationellt, så att planeringen av lärarutbildningen var mera konsekvent och den utbildningsmässiga jämlikheten förverkligades så väl som möjligt.

När man tar i beaktande lärarnas behörighet för närvarande, en tydlig ökning i efterfrågan och kommunernas försiktiga uppskattning om att utbudet kommer att öka, är det tydligt att vi måste öka utbildningsplatserna för språkbadslärare och lärare som kan undervisa på främmande språk.

På grund av det splittrade fältet vore det nyttigt att utreda samarbetsmöjligheterna mellan olika aktörer. Då kunde man lättare utveckla en mångsidig och mångspråkig utbildning, som kunde gynna språkbaden i de inhemska språken (inklusive ett åtgärdsprogram för att stimulera det samiska språket), utbildning på främmande språk (utöver engelskan också andra språk som är betydelsefulla för finländarnas språkkunskaper) samt invandrarnas språkundervisning. Det finns tecken som tyder på att kommunerna har ett intresse för att starta språkutbildningar för invandrare, som kunde

utnyttja principerna för och pedagogiken inom språkbad och undervisning på främmande språk.

För att stärka jämlikheten inom utbildningen, behövs det ett starkt stöd för språkbadet och undervisningen på främmande språk i kommunerna. Vi borde se på språkbaden och undervisningen på främmande språk som en utveckling av den nationella språkkunskapen och jämlikheten inom utbildningen, inte som utbildning av en liten elitistisk språkgrupp. De pedagogiska lösningar som finns inom språkbad och undervisning på främmande språk kunde gynna hela fältet för språkundervisningen.

Johdanto

Kielikylpyopetuksesta ja vieraskielistä opetuksesta on tehty kartoituksia säännöllisesti koulutasolla (ks. esim. Buss & Mård 1999, Lehti, Järvinen & Suomela-Salmi 2006, Sved 2000), mutta opetuksen valtakunnallisesta tilanteesta tai sitä tarjoavista tahoista ei ole ollut saatavilla yhtenäistä tietoa. Selvityksemme (Kangasvieri ym. 2011) tarkoituksena oli saada kokonaiskäsitys siitä, minkä verran kunnat tarjoavat kyseistä opetusta Suomessa ja minkälaisia tulevaisuuden suunnitelmia kunnilla on kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen järjestämisen suhteen sekä kartoittaa opettajatilannetta näiden osalta.[1]

Kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tilanteen hahmottamista vaikeuttaa kielikylpyopetuksesta ja vieraskielisestä opetuksesta käytettyjen nimitysten kirjo (ks. esim. Virtala 2002: 19–20). Terminologian moninaisuudesta johtuen tekemässämme selvityksessä päädyttiin käytännöllisistä syistä sellaiseen määritelmään, että termiä *kielikylpy* käytetään kotimaisista kielistä puhuttaessa ja termiä *vieraskielinen opetus* silloin, kun on kyse muista opetuskielistä. Kotimaisilla kielillä tarkoitetaan tässä tapauksessa suomen ja ruotsin lisäksi myös saamea, vaikka sen opetuksesta varhaiskasvatuksessa käytetään yleisimmin nimitystä *kielipesä*. Selvityksessä ei kuitenkaan ole kartoitettu esimerkiksi suomi toisena kielenä -opetusta tai maahanmuuttajien oman äidinkielen opetusta, vaikka osa kunnista vastasi selvästi myös näitä koskeviin kysymyksiin, ja joissakin tapauksissa näiden käsittely yhdessä vieraskielisen opetuksen ja kielikylpyopetuksen kanssa voisi olla pedagogisesti ja toiminnallisesti mielekästäkin.

Eräs tärkeä lähtökohta selvityksen tekemiselle oli Vaasan ja Oulun yliopistojen yhteistyössä järjestämän kielikylpyopettajankoulutuksen sisäänoton loppuminen 2009. Oli siis syytä arvioida, olisiko tällaista koulutusta tarvetta järjestää tulevaisuudessa ja minkälaisilla opiskelijamäärillä. Jyväskylän yliopiston Juliet-ohjelma tarjoaa opintoja perusasteen alakoulun englanninopetukseen sekä englanninkieliseen CLIL-opetukseen. Oulun yliopisto puolestaan järjestää kansainvälistä luokanopettajakoulutusta, jossa opintojen pääkieli on englanti. Nämä kaksi koulutusohjelmaa eivät kuitenkaan anna muodollista pätevyyttä vieraalla kielellä opettamiseen, vaan opetuskielen taito pitää osoittaa erikseen. Muilla vierailla kielillä opettaville on tarjolla lähinnä täydennyskoulutusta. Opettajankoulutustarpeiden arviointi on ollut hankalaa valtakunnallisesti jokseenkin puutteellisten tietojen takia. Niinpä tutkimuksessa on pyritty selvittämään myös, millaiset opettajaresurssit kunnissa on vieraskielisessä opetuksessa ja kielikylpyopetuksessa, ja millaisia tulevaisuuden tarpeita näihin liittyy.

Kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tarjonnan nykytila selvitettiin kunnille

[1] Selvityksen rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö.

lähetetyn sähköisen kyselyn avulla. Kyselyaineisto kerättiin tammi-helmikuussa 2011. Elektronisessa kyselyssä kunnat arvioivat itse nykyistä ja tulevaisuuden tilannettaan kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen suhteen. Kunnan palvelurakenteesta riippuen kysely lähetettiin joko yhdelle henkilölle tai perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen puolelle erikseen. Tarpeen vaatiessa kysely lähetettiin erikseen myös suomenkieliselle ja ruotsinkieliselle hallinnonalalle. Yhden muistutuksen jälkeen vastausprosentiksi saatiin sähköiselle kyselylle hyvinkin kohtuullinen 54,4 %. Kaikki vastaukset eivät kuitenkaan ole täydellisiä: joistakin kunnista kyselyyn on vastattu esimerkiksi vain varhaiskasvatuksen puolelta, jolloin vastaajalla ei välttämättä ole ollut tarkkaa tietoa perusopetuksen asioista. Tämä selittää epätietoisten vastaajien suurta määrää joidenkin kysymysten kohdalla.

Kyselyvastauksia täydennettiin tilastopyynnön avulla. Kaikilta Suomen kunnilta pyydettiin tilastoja varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen oppilasmääristä sekä kielikylpyopetukseen tai vieraskieliseen opetukseen osallistuvista oppilaista näillä tasoilla. Tilastotietoja saatiin osittain tai kokonaan 183 kunnasta, kun Suomessa oli kyselyä tehtäessä 336 kuntaa. Lisäksi tilanteen tarkastelussa käytettiin apuna aiempaa tutkimusta ja asiantuntijoiden kuulemisia.

Kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen vaihtelevaa toteutusta kunnissa

Runsaassa 40 kunnassa[2] järjestettiin vuonna 2011 joko kielikylpyopetusta, vieraskielistä opetusta tai molempia. Kuvioon 1 on koottu toiminnan maantieteellinen levinneisyys keräämiemme tietojen perusteella. Kaikkiaan kuvio ei anna täysin kattavaa kuvaa kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen levinneisyydestä, vaan pikemminkin esittelee näiden levinneisyyden piirteitä. Vaikka kyselyssä keskityttiin kuntien järjestämään toimintaan, kuviossa on huomioitu myös yksityisten palveluntuottajien tarjonta silloin, kun kunta on siihen kyselyssä tai tilastoissa viitannut.

[2] Luvussa otettu huomioon kyselyvastaukset, tilastotiedot ja asiantuntijakuulemisissa saadut tiedot.

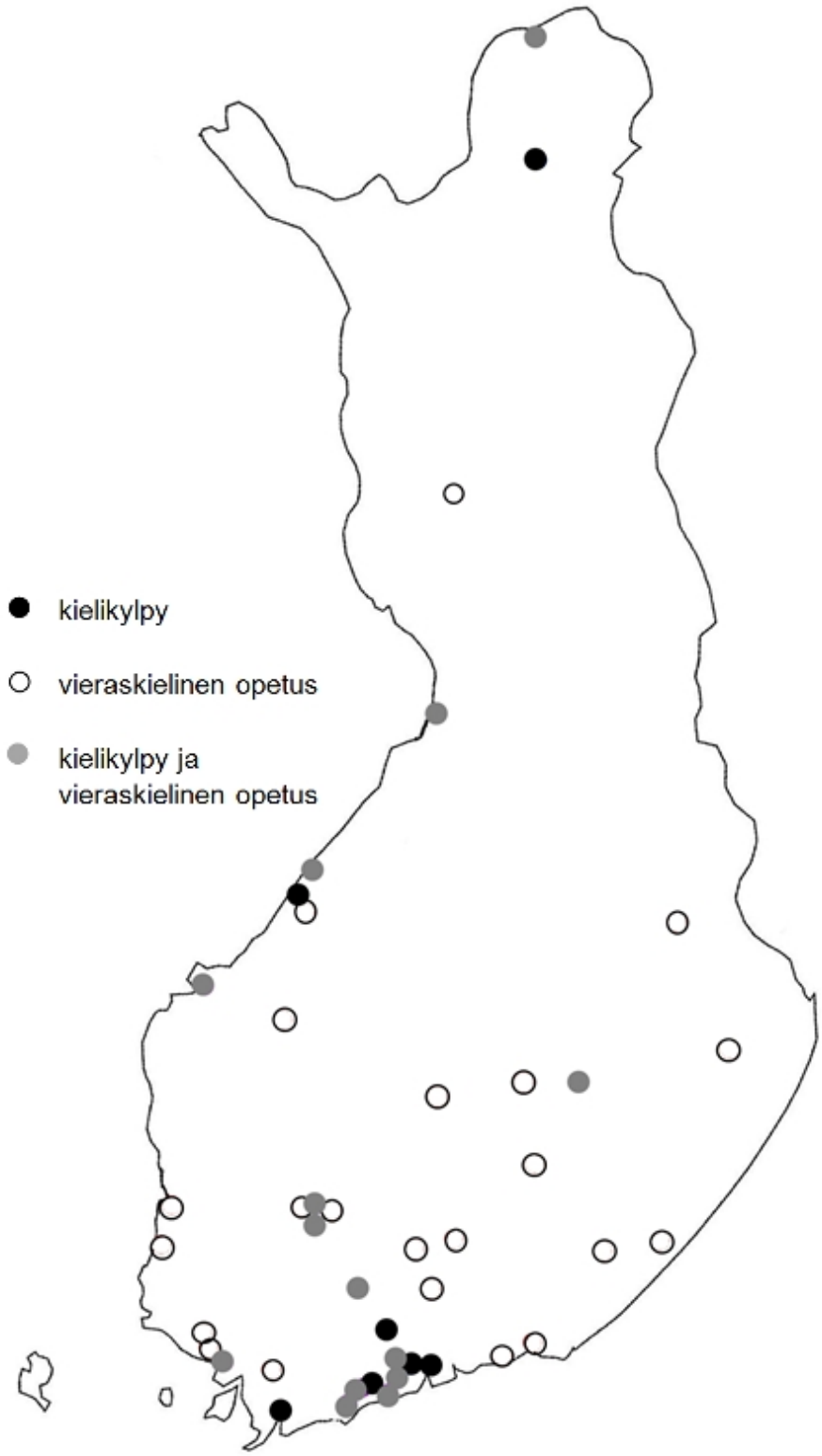

Kuvio 1. Kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen maantieteellinen levinneisyys 2011.

Kielikylpyopetus kunnissa

Kyselyssä 20 kuntaa ilmoitti järjestävänsä kotimaisten kielten kielikylpyopetusta jollakin asteella. Ylivoimaisesti suurin osa raportoidusta kielikylpyopetuksesta on ruotsinkielistä (17 kuntaa), mutta kahdessa kunnassa kielikylpytoimintaa järjestetään suomeksi. Kyselyyn jätti vastaamatta joitakin kuntia, jotka kuitenkin lähettämiensä tilastojen perusteella järjestävät kielikylpyopetusta. Toisaalta näiden kahdenkymmenen kunnan joukossa on myös kuntia, joiden järjestämä toiminta on hyvinkin pienimuotoista tai kokeiluluontoista. Kunnallisten toimijoiden lisäksi varhaiskasvatuksessa kielikylpyopetusta antavat myös yksityiset päiväkodit.

Vaikka kielikylvyn pitäisi asiantuntijoiden mukaan olla ohjelmallista eli sitä tulisi järjestää määrättyjen periaatteiden mukaan (ks. esim. Laurén 2000), sitä toteutetaan käytännössä hyvin moninaisilla tavoilla. Esimerkiksi sekä kielikylpykielen käytön määrä opetuksessa että sen osuus opetusohjelmassa vaihtelee.

Varhaisen täydellisen kielikylvyn ohjelman (ks. tarkemmin Bergroth & Björklund tässä teoksessa) mukaan varhaiskasvatuksessa tulisi käyttää vain kielikylpykieltä ja äidinkieli tulee osaksi opetusta peruskoulussa, jossa sen määrä kasvaa vähitellen peruskoulun loppua kohden (Laurén 2006). Varhainen täydellinen kielikylpy on Suomessa ohjelmaltaan vakiintunein, mutta kunnat muokkaavat ohjelmaa omaan tilanteeseensa ja tarpeisiinsa sopivaksi. Kielikylpyohjelman mukaisia piirteitä, jotka tulivat esiin myös kuntien kyselyvastauksissa, olivat esimerkiksi se, että opetushenkilöstö on kaksikielistä, kielikylpykieli opitaan luonnollisissa vuorovaikutustilanteissa ja koulussa kirjoittamaan opitaan ensin kielikylpykielellä ja myöhemmin äidinkielellä. Selkein ero ohjelmallisen kielikylvyn ja kuntien toteutusten välillä on kielikylpykielen opetuskäytön määrässä. Käytännössä kielikylpykieltä voidaan käyttää varhaiskasvatuksessa *pääsääntöisesti*, tai sen osuus voi olla esimerkiksi *n. 25 %* toiminnasta, *4 h/pv* tai alakoulussa *lähes 100 %* (kursivoidut kuntien vastauksia).

Varhainen täydellinen kielikylpy alkaa ohjelman mukaan varhaiskasvatuksessa ja kestää peruskoulun loppuun saakka (Laurén 2000). Tämä kielikylvyn jatkumo näyttää toteutuvan kymmenessä kunnassa. Myös jatkumossa on kuitenkin paikallisia variaatioita, ja edellä mainittujen kuntien lisäksi se toteutetaan paikoittain esimerkiksi niin, että lapsilla on mahdollisuus siirtyä ruotsin kielikylpypäivähoidosta ruotsinkieliseen kouluun.

Saamenkielinen toiminta laskettiin tässä selvityksessä kotimaisten kielten kielikylvyn piiriin, mutta yleensä saamenkielistä toimintaa kutsutaan kielipesäksi. Kielipesät vastaavat toiminnaltaan pitkälti kielikylpypäivähoitoa sillä erolla, että lapsilla on esimerkiksi sukujuurtensa kautta suhde kielipesäkieleen ja toiminnan tavoitteena on uhanalaisen kielen säilyttäminen tai elvyttäminen (Pasanen 2003). Saamen kielipesiä on vastausten perusteella kolmessa Pohjois-Suomen kunnassa, ja niissä opetetaan inarin- tai koltansaamea alle kouluikäisille lapsille. Kielipesät järjestetään yleensä (ryhmä)perhepäivähoitona, mutta yhdessä kunnassa tilapäisesti kerhona, sillä työntekijää vasta haettiin.

Vieraskielinen opetus kunnissa

Vieraskielinen opetus painottuu kielikylpyopetuksen tavoin Uudellemaalle, mutta yleensä suurempiin kuntiin kuin kielikylpyopetus. Kyselyvastausten perusteella vieraskielistä

opetusta tarjotaan jollakin tasolla 17 kunnassa. Käytännössä kaikista vieraskielistä opetusta tarjoavista kunnista löytyy tarjontaa englanniksi, joka on ehdottomasti yleisin vieraskielisen opetuksen kielistä. Lähinnä suurimmissa kaupungeissa opetusta on lisäksi muilla suurilla eurooppalaisilla kielillä. Erikoisempaa tarjontaa puolestaan edustavat esimerkiksi viro ja kiina Helsingissä sekä karjalan kielipesä Nurmeksessa. Jatkumo varhaiskasvatuksesta yläkouluun näyttää toteutuvan 13 kunnassa, ja samoin kuin kielikylvyssä, yksityiset palveluntuottajat antavat vieraskielistä opetusta erityisesti varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Useimmiten jatkumo toteutuu englannin osalta, mutta yksittäistapauksissa myös venäjässä, ranskassa ja saksassa.

Toteutukseltaan vieraskielinen opetus on vielä hajanaisempaa kuin kielikylpyopetus, mikä on ymmärrettävää, sillä se ei ole samalla tavalla ohjelmallista kuin kielikylpy (ks. Nikula & Järvinen tässä teoksessa). Toiminnan hajanaisuudesta kertoo myös siitä käytettyjen nimitysten kirjo (taulukko 1). Joissain kunnissa on käytössä useampi kuin yksi nimitys vieraskieliselle opetukselle, sillä opetuksen järjestämisessä on myös koulukohtaisia eroja kuntien sisällä.

Taulukko 1. Vieraskielisestä opetuksesta käytetyt nimet, mainintojen määrät

Vieraskielisestä opetuksesta käytetään kunnassa termiä	**N**
Vieraskielinen opetus	8
CLIL	4
Kaksikielinen opetus	3
Kielikylpy	2
Kielirikasteinen opetus	2
Englantipainotteinen opetus	2
Muita yksittäisiä mainintoja (esim. kielisuihku)	6

Toiminnan tietynlainen pirstaleisuus näkyi myös kuntien omissa kuvauksissa, joissa vieraskielistä opetusta kuvattiin esimerkiksi ilmauksilla *vierasta kieltä lauluissa ja arjen askareissa*, *kaikki toiminta vieraalla kielellä* tai *vierasta kieltä tiettyjen aineiden tunneilla.* Viimeinen vastaus osoittaa, että perusopetuksessa toimintaa ohjaa ennen kaikkia käytännöllisyys: vieraskielisen opetuksen sisältö ja laajuus valikoituvat joskus sen mukaan, minkä aineiden opettajat kykenevät ja ovat halukkaita opettamaan vieraalla kielellä. Vieraskielinen opetus saatettiin määritellä myös kielikylvyn kautta (*kuten kielikylpy)* tai osallistujia kuvaamalla (*lapsia erilaisista kielellisistä taustoista).*

Jotkut kunnat puolestaan ilmoittivat järjestävänsä vieraskielistä opetusta samalla tavalla kuin kunnan kielikylpyopetusta, jolloin toimintaa sekä kotimaisella kielellä että vieraalla kielellä kutsuttiin kielikylvyksi. Toteutuksen selkein ero kotimaisten kielten kielikylpyyn näytti olevan, että vieraskieliseen opetukseen osallistuvien lasten kielelliset taustat ovat heterogeenisempiä. Siinä missä kielikylpyopetuksen tavoitteena on opettaa vähemmistön kieltä enemmistökielisille lapsille, vieraskielisellä puolella tällaisia taustavaatimuksia ei välttämättä ole tai lapsilta voidaan edellyttää jonkinlaista taitoa molemmissa opetuskielissä jo toiminnan alussa.

Sekä kielikylpyopetus että vieraskielinen opetus ovat osin kirjavia varmasti siksi, että koulutuspoliittinen päätöksenteko on Suomessa pitkälti hajautettu kuntiin. Kielikylpyopetus ja vieraskielinen opetus voidaan siis räätälöidä kuntakohtaisesti, mikä on luonnollisesti hyvä asia siinä mielessä, että paikalliset tarpeet voidaan huomioida. Toisaalta toiminnan kirjavuus kuitenkin vaikeuttaa opettajankoulutuksen (sekä perus- että täydennyskoulutus) suunnittelua. Kyse on lisäksi myös koulutuksellisesta tasa-arvosta, sillä tällä hetkellä samoilla nimikkeillä saatetaan tarjota hyvin erilaista toimintaa.

Selkeiden määritelmien puuttuminen paitsi hankaloittaa opetustarjonnan kartoittamista, myös aiheuttaa herkästi sekaannuksia. Vaikka kielikylpy yhdistetään edelleen vahvasti ruotsin kieleen, kielikylpy on terminä selvästi yleiskielistynyt. Kunnissa, joissa ohjelmallisen kielikylvyn perinteet ovat vahvat, kielikylpy on käsitteenä yksiselitteinen. Sen sijaan joissain kunnissa sekä kielikylpy että vieraskielinen opetus termeinä voivat aiheuttaa väärinkäsityksiä. Kielikylvyksi voidaan kuvailla esimerkiksi yksittäisiä ei-suomenkielisiä lapsia muuten suomenkielisessä päivähoidossa. Vieraskieliseksi opetukseksi taas saatetaan kutsua vaikkapa maahanmuuttajataustaisten oppilaiden oman äidinkielen opetusta.

Opettajat kielikylpyopetuksessa ja vieraskielisessä opetuksessa

Opettajien saatavuus on yksi suuri tekijä, joka vaikuttaa siihen, miten ja missä määrin kielikylpyä ja vieraskielistä opetusta voidaan kunnissa toteuttaa. Tästä syystä tekemämme selvityksen tavoitteena oli myös kartoittaa opettajien rekrytointia kunnissa ja kuntien tyytyväisyyttä opettajien ammattitaitoon.

Opettajien kelpoisuus

Ollakseen kelpoinen opettamaan kielikylpyopetuksessa tai vieraskielisessä opetuksessa opettajalla täytyy olla opetusasteen mukainen opettajan kelpoisuus, joka tarkoittaa lastentarhanopettajan, luokanopettajan tai aineenopettajan tutkintoa. Lisäksi kielikylpyopetusta ja vieraskielistä opetusta esiopetuksessa tai perusopetuksessa antavalla opettajalla pitää olla erikseen säädetyllä tavalla osoitettu opetuskielen taito.

Asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (A986/1998, muutettu A 1133/2003) on määritelty opettajien kielitaitovaatimukset. Sen mukaan opettajalla tulee olla koulun opetuskielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito. Opetuskielen erinomaisen suullisen ja kirjallisen taidon voi osoittaa opintojen yhteydessä, Yleisillä kielitutkinnoilla tai valtionhallinnon kielitutkinnolla. Esiopetusta antavalta opettajalta ei vaadita suomen tai ruotsin kielen erinomaista suullista ja kirjallista taitoa osoittavaa todistusta, mikäli hän on saanut koulusivistyksensä ja suorittanut kelpoisuuden antavat opintonsa samalla kielellä.

Perusopetuslain mukaan erillisessä opetusryhmässä tai koulussa opetusta voidaan kuitenkin antaa pääosin tai kokonaan myös muulla kuin koulun opetuskielillä (suomi, ruotsi, saame, romani tai viittomakieli) (L 628/1998, muutettu L 1288/1999). Kielikylpyopetus ja vieraskielinen opetus ovat juuri tällaista opetusta. Opettajalta edellytetään opetuskielen hallinnan osoittamista siinä tapauksessa, kun opetussuunnitelman mukaisesta opetuksesta vähintään neljä vuosiviikkotuntia tai neljä kurssia lukuvuodessa opetetaan jollain tietyllä kielellä.

Yllä mainitussa asetuksessa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (A986/1998, muutettu A 1133/2003) on määritelty myös muulla kuin koulun opetuskielellä opetusta antavan opettajan kelpoisuusvaatimukset. Mikäli opetuskieli on muu kuin koulun opetuskieli, tai kyse on erillisessä opetusryhmässä tai koulussa järjestettävästä opetuksesta, opetusta voi antaa myös henkilö, joka hallitsee opetuksessa käytettävän kielen. Tällöin opettajan ei siis tarvitse osoittaa koulun opetuskielen erinomaista taitoa. Esimerkiksi englantia äidinkielenään puhuva opettaja voi tämän asetuksen nojalla opettaa vieraskielisen opetuksen ryhmää englanniksi ilman erinomaista suomen kielen taitoa.

Kielen hallinnan osoittamisesta esi- ja perusopetuksessa määrää Opetushallitus (OPH 2005). Määräyksen mukaan kielikylpyopetukseen ja vieraskieliseen opetukseen vaadittava kielitaito voidaan osoittaa suorittamalla Yleisten kielitutkintojen tason 5 mukainen koe tai yliopistossa vähintään 80 opintopisteen laajuiset opetuskielen opinnot. Opetushallitus määrää myös ulkomailta tulevien opettajien kielen hallinnan osoittamisesta. Samoin se päättää ulkomailla suoritettujen opintojen tunnustamisesta ja kelpoisuuden saamiseksi tarvittavista riittävistä opinnoista.

Opettajien rekrytointi ja saatavuus

Pätevistä kielikylpyopettajista on selvityksen perusteella puutetta, ja rekrytointi onnistuu kunnissa vaihtelevasti. Kielikylpyopettajien työmarkkinat vaikuttavat myös melko alueellisilta, sillä valmistuneet opettajat eivät välttämättä hakeudu töihin sinne, missä kielikylpyopettajia tarvittaisiin eniten, vaan he saattavat palata kotiseudulleen, jäädä opiskelupaikkakunnalle tai hakeutua muihin luokanopettajan tehtäviin (ks. esim. Majabacka 2008).

Kyselyn perusteella kuntien ensisijaisena rekrytointikriteerinä niin kielikylpyopetuksessa kuin vieraskielisessä opetuksessa kaikilla koulutusasteilla on opettajan tehtävään sopiva peruskoulutus. Kielikylpyopetuksen osalta on lisäksi mahdollista varovaisesti arvioida, että erityisesti varhaiskasvatuksen puolella myös kielitaitovaatimuksella on enemmän merkitystä: opettajan pitäisi hallita kielikylpykieltä äidinkielisen puhujan tavoin. Perusopetuksessa opettajan kielitaito voi olla muulla tavalla hankittua. Näitä tuloksia vahvistivat myös kuulemiemme asiantuntijoiden näkemykset. Myös vieraskielisessä opetuksessa sekä varhaiskasvatuksessa että perusopetuksessa erittäin tärkeäksi kriteeriksi nousee opettajan kielitaito.

Kunnat siis ymmärrettävästi painottavat muodollisen kelpoisuuden antavia kriteereitä rekrytoidessaan opettajia kielikylpyyn tai vieraskieliseen opetukseen. Kielikylpydidaktiikan tai CLIL-pedagogiikan tuntemusta pidettiin yleisesti melko tärkeänä rekrytointikriteerinä. Tällaisen didaktiikan tunteminen on opetuksen kannalta kuitenkin keskeistä, sillä kielikylvyssä ja vieraskielisessä opetuksessa opettaja ei toimi vain pedagogisessa vaan myös kielellisessä roolissa (Mård 1996). Opettajan täytyy osata yhdistää kielen ja sisällön oppiminen mielekkäästi ja tukea näitä molempia oppimisprosesseja (Laurén 2000).

Kunnilta tiedusteltiin kyselyssä myös, miten ne onnistuvat rekrytoimaan sekä muodolliset vaatimukset että sen lisäksi mahdolliset omat vaatimuksensa täyttäviä opettajia kielikylpyopetukseen ja vieraskieliseen opetukseen. Kielikylpyopetuksen kohdalla tämän arvioitiin sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen osalta onnistuvan vaihtelevasti,

varhaiskasvatukseen ehkä hiukan ala- ja yläkouluja paremmin. Haastattelemamme asiantuntijat olivat tosin eri mieltä rekrytoinnin helppoudesta varhaiskasvatuksen osalta. Myös vieraskieliseen opetukseen, niin varhaiskasvatukseen kuin perusopetukseenkin, saadaan edellä mainittuja kriteerejä täyttäviä opettajia palkattua niin ikään hyvin vaihtelevasti, eikä eroja ole kuntakoon tai kunnan kielisuhteen perusteella, kuten ei kielikylpyopetuksenkaan kohdalla.

Kielitaitoisten opettajien saatavuus näyttää kuitenkin vaihtelevan alueittain. Asiantuntijakuulemiset vahvistivat kuntien vastaukset, joiden mukaan esimerkiksi Pohjanmaalla on hyvä tarjonta pätevistä ruotsinkielisistä luokanopettajista, kun taas pääkaupunkiseudulla on pula ylipäätään pätevistä opettajista, jotka puhuisivat äidinkielenomaista ruotsia (ks. myös Kumpulainen 2010). Kuntien kyselyssä jättämissä kommenteissa todetaan myös, että Etelä-Suomen osalta rekrytointi on haastavaa sekä varhaiskasvatukseen että perusopetukseen. Syiksi kunnat mainitsevat, että opettajien kielitaitovaatimukset (sekä ruotsin että suomen kielen) ovat niin korkeat. Omat erityiset rekrytointivaikeutensa on Pohjois-Suomessa, jossa saamenkielentaitoisesta opetushenkilökunnasta on jatkuva pula.

Asiantuntijakuulemisissa tuli esille, että yksi syy pätevien kielikylpyopettajien rekrytointivaikeuteen on se, että opettajilta vaaditaan koulun opetuskielen hallintaa (ks. yllä). Esimerkiksi ruotsinkielisen opettajankoulutuksen käyneiltä opettajilta vaaditaan erinomaista suullista ja kirjallista suomen kielen taitoa kouluissa, joissa opetuskieli on suomi. Tässä yhteydessä voitaisiin kuitenkin asiantuntijoiden mukaan hyödyntää paremmin alun perin vieraskielisiä opettajia varten laadittua yllä mainittua asetuksen (A 1133/2003) kohtaa, jonka mukaan opetusta voi antaa henkilö, joka hallitsee opetuksessa käytettävän kielen. Siten ruotsinkielisten opettajien olisi periaatteessa mahdollista toimia ruotsin kielen kielikylpyopettajana opetuskieleltään suomenkielisissä kouluissa ilman erinomaista suomen kielen taitoa. Tähän mennessä tätä mahdollisuutta on hyödynnetty hyvin vähän johtuen ehkä siitä, etteivät kunnat ole asiasta tietoisia.

Täydennyskoulutuksen tarve

Asiantuntijahaastattelujen perusteella opettajat antavat kielikylpyopetusta ja vieraskielistä opetusta hyvin monenlaisilla koulutustaustoilla, eikä heillä useinkaan ole mitään erityistä koulutusta monikielisyydestä ja sen didaktisista ja pedagogisista kysymyksistä. Tätä koulutuksellista aukkoa on paikattu täydennyskoulutuksella. Kielikylpyopettajien täydennyskoulutusta on annettu erityisesti Vaasan yliopiston Levón-instituutissa ja jonkin verran muissa yliopistoissa sekä Folkhälsanin toimesta. Vieraskielistä opetusta antavia opettajia ovat täydennyskouluttaneet ainakin Lapin ja Jyväskylän yliopistot sekä Educode (ent. Opeko).

Selvityksen perustella enemmistö kielikylpyopetusta järjestävistä kunnista oli tyytyväisiä kielikylpyopettajien ammattitaitoon. Tyytyväisyyden takana on kielikylpyyn sitoutunut, pätevä (koulutus ja kielitaito) ja motivoitunut henkilökunta, joka on kiinnostunut täydennyskouluttautumisesta alalla. Tärkeää on myös huoltajien tyytyväisyys opettajiin. Tyytymättömyyttä aiheuttavat opettajien vaihtelevat taidot opetuskielessä ja vaikeus löytää saamen kielen kielipesiin henkilöitä, joilla olisi sekä tehtävässä vaadittava koulutus että kielitaito. Myös vieraskielistä opetusta järjestävien kuntien enemmistö oli tyytyväinen opettajien ammattitaitoon, koska opettajat ovat koulutettuja, innostuneita, saavuttavat hyviä tuloksia ja huoltajat ovat heihin tyytyväisiä. Tyytymättömyyttä puolestaan aiheutti pätevien opettajien puute.

Suurin osa kielikylpyopetusta järjestävistä kunnista oli sitä mieltä, että kielikylpyopettajien täydennyskoulutukselle on tarvetta. Tärkeäksi koettiin opettajien tietojen päivittäminen ja toiminnan pedagoginen kehittäminen. Opettajat tarvitsevat tukea esimerkiksi opetuskielen vahvistamiseen ja heiltä puuttuu koulutusta monikielisyysdidaktiikasta. Lisäksi kuntien mielestä täydennyskoulutusta pitäisi toteuttaa yhteistyössä eri kouluasteiden välillä. Niissä kunnissa, joissa ei nähty tarvetta järjestää täydennyskoulusta, koulutuksesta huolehtii yksityinen palveluntuottaja tai opettajat voivat osallistua valtakunnalliseen koulutukseen. Myös suurin osa vieraskielistä opetusta järjestävistä kunnista katsoi vieraskielistä opetusta antavien opettajien täydennyskoulutukselle olevan tarvetta. Koulutusta tarvitaan, koska kaikilla opettajilla ei ole tarvittavaa pätevyyttä, ja esimerkiksi tilanteissa, joissa toiminta on uutta ja vasta alkamassa.

Täydennyskoulutuksen tarve on asiantuntijakuulemistenkin perusteella suuri sekä kielikylpyopetuksessa että vieraskielisessä opetuksessa, koska opettajien koulutustaustoissa on paljon vaihtelua. Täydennyskoulutuksen tarve voi liittyä joko opettajan kielitaitoon, pedagogisiin ja didaktisiin taitoihin tai ymmärrykseen monikielisyydestä. Esimerkiksi yläkoulujen opettajien kohdalla on tarvetta kielikylpy- ja monikielisyyspedagogiikan täydennyskoulutukselle. Täydennyskoulusta kuitenkin rahoitetaan ja järjestetään asiantuntijakuulemisten mukaan tällä hetkellä melko vaihtelevasti. Kuntien kyselyssä antamissa vastauksissa kiinnostavaa oli se, että niissä arvostettiin opettajan halua osallistua täydennyskoulutukseen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kunnissakin on huomattu koulutuksen tarve. Kunnilla ei vain itsellään välttämättä ole mahdollisuutta tuon koulutuksen järjestämiseen.

Kielikylpyopettajien ja vieraskielistä opetusta antavien opettajien täydennyskoulutusta olisikin tarvetta jäntevöittää ja systematisoida siten, että tällä hetkellä ilman kielikylpy- tai monikielisyysopintoja olevat opettajat saataisiin täydennyskoulutuksen piiriin. Samalla olisi selvitettävä mahdollisuutta yhteiseen kielikylpyopettajien ja vieraskielistä opetusta antavien opettajien täydennyskoulutukseen. Koulutuksellisen jatkumon varmistamiseksi pitäisi samalla selvittää mahdollisuutta yhteiseen täydennyskoulutukseen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Haastatteluissa tuli myös esille sisällöllinen tarve kehittää monikielisyysosaamista opettajien peruskoulutuksessa.

Lisääntyvää tarvetta kunnissa – mutta kasvaako tarjonta?

Kyselyssämme selvitettiin myös kuntien edustajien näkemyksiä siitä, miltä kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tulevaisuus kunnissa näyttää. Onko odotettavissa kysynnän kasvua vai vähenemistä? Ennakoivatko kuntien edustajat, että kielikylpyopetuksen tai vieraskielisen opetuksen tarjonnassa tapahtuu muutoksia? Nämä kysymykset kytkeytyvät kielenopetuksen ja kaikkiaan koko opetustoimen muutospaineisiin.

Tällä hetkellä kielikylpyopetusta ja / tai vieraskielistä opetusta antavista kunnista vajaa puolet arvioi kielikylvyn kysynnän varhaiskasvatuksessa kasvavan tulevaisuudessa, ja saman verran kuntia ennakoi kysynnän pysyvän ennallaan. Perusopetuksen tulevaisuudennäkymiä pidettiin samantyyppisinä; tosin kannastaan epätietoisia kuntia oli hieman enemmän. Varhaiskasvatuksen osalta yksi ja perusopetuksen osalta kaksi suomenkielistä kuntaa arveli kielikylvyn kysynnän vähenevän tulevaisuudessa.

Kielikylvyn kysynnän ei arvella juurikaan lisääntyvän niissä kunnissa, joissa tällä hetkellä ei ole kielikylpyopetusta ja / tai vieraskielistä opetusta. Sen sijaan vieraskielisen opetuksen kysynnän enteillään kasvavan noin neljäsosassa niistä kunnista, joissa toimintaa ei tällä hetkellä ole. Yksikään vastanneista kunnista ei uskonut vieraskielisen opetuksen kysynnän vähenevän. Kielikylvyn kysynnän kasvua ennakoitiin erityisesti Pohjanmaan ja Etelä-Suomen pienissä kunnissa, vieraskielisen opetuksen kysynnän kasvua puolestaan koko maassa.

Kaikkiaan näyttää siis siltä, että sekä kielikylpyopetuksen että vieraskielisen opetuksen kysynnän arvellaan kasvavan lähivuosina. Vieraskielisen opetuksen kysynnän ennakoidaan kuitenkin kasvavan enemmän ja johdonmukaisemmin koko maassa kuin kielikylpyopetuksen kysynnän.

Kunnilta tiedusteltiin kysynnän ennakoinnin lisäksi myös, miten ne arvioivat opetuksen tarjonnan kehittyvän. Yhteenvetona voi sanoa, että kunnat eivät uskoneet lisäävänsä kielikylpyopetuksen tai vieraskielisen opetuksen tarjontaa aivan samassa suhteessa ennakoimansa kysynnän kasvamisen kanssa. Tarjontaa ei tosin näytetä olevan vähentämässäkään, vaan sen arvellaan kunnissa pysyvän kutakuinkin ennallaan. Tarjonnasta kysyttäessä myös epätietoisten vastaajien määrä kasvoi, mikä heijastanee kuntien opetustoimen tilannetta: nykyisessä taloudellisessa tilanteessa ei olla valmiita sitoutumaan toiminnan kasvattamiseen, ja vastausajankohtana kesken ollut tuntijakotyö ja tulossa ollut opetussuunnitelmatyökin lisännevät epätietoisuutta. Syynä epävarmuuteen voi olla myös se, että varhaiskasvatuksen osalta vastanneet eivät ole voineet tai halunneet ennakoida perusopetuksen tilannetta ja päinvastoin. Kunnissa siis tiedostetaan myös raporttia varten haastattelemiemme asiantuntijoiden ennakoima kysynnän jatkuva ja tasainen kasvu, mutta kunnat eivät näytä olevan valmiita sitoutumaan tarjonnan kasvattamiseen samassa suhteessa. Talouden lisäksi toinen syy saattaa olla se, että kieltenopetus ei tunnu aikaisempien tutkimustemme perusteella olevan kunnissa tärkeimpien kehityskohteiden joukossa (Kyllönen & Saarinen 2010).

Miten tästä eteenpäin?

Huolimatta siitä, että kielikylpyopetusta ja vieraskielistä opetusta on järjestetty parin vuosikymmenen ajan, sen toteutus näyttää edelleen vaihtelevalta (ks. esim. Harju-Luukkainen tässä teoksessa), ja paikoin jopa vakiintumattomalta. Pätevien opettajien rekrytointi on paikoin haasteellista. Toisaalta opetuksen kysynnän arvellaan kasvavan, mikä heijastaa kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen suosiota. Kunnat tuntuvat kuitenkin olevan haluttomia sitoutumaan toiminnan kasvattamiseen kysynnästä huolimatta.

Kielikylpyopettajia on tähän saakka koulutettu Oulun ja Vaasan yliopistojen yhteistyönä, mutta viimeiset opiskelijat tähän koulutukseen otettiin vuonna 2009, ja viimeisten opettajien odotetaan valmistuvan vuonna 2015. Vuoteen 2009 käytössä ollut kielikylpyopettajankoulutuksen sisäänotto (12–16 / vuosi) ei ole pystynyt tyydyttämään opettajatarvetta etenkään pääkaupunkiseudulla. Vieraskielistä opetusta antavien opettajia ei varsinaisesti edes kouluteta, ellei huomioida Jyväskylän yliopiston Juliet -koulutusta (joka keskittyy englannin kieleen eikä tarjoa kelpoisuutta) tai hajanaista täydennyskoulutusta.

Kun huomioidaan opettajien tämänhetkinen kelpoisuus, kysynnän selkeä kasvu ja kuntien ennakoinneissa osin varovainenkin tarjonnan kasvu, on selvää että kielikylpyopettajien ja vieraskielistä opetusta antavien opettajien koulutusta on lisättävä. Tarvetta on siis vähintään päättymässä olevan Oulun ja Vaasan koulutuksen laajuiseen vuosittaiseen sisäänottoon, mutta nykyiset ja tulevat tarpeet huomioiden suurempaankin.

Kentän hajanaisuuden vuoksi olisi hyödyllistä selvittää yhteistyömahdollisuuksia Vaasan yliopiston kielikylvyn ja monikielisyyden keskuksen, Jyväskylän yliopiston Juliet-ohjelman ja muiden monikielisyyden ja monikielisen pedagogiikan asiantuntijoiden kanssa sellaisen monipuolisen monikielisyyskoulutuksen kehittämiseksi, joka hyödyttäisi kotimaisten kielten kielikylpyopetusta (mukaan lukien saamen kielen elvytysohjelma), vieraskielistä opetusta (englannin lisäksi myös muita suomalaisen kielitaitovarannon kannalta merkittäviä kieliä) sekä maahanmuuttajien kielikoulutusta. Vaikka esimerkiksi oman äidinkielen tai kotimaisten kielten opetus maahanmuuttajille ei kuulunut tämän selvityksen piiriin, näyttää siltä, että kunnissa voisi olla tarttumapintaa sellaiselle maahanmuuttajien kielikoulutukselle, jossa voitaisiin pedagogisesti hyödyntää kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen periaatteita ja käytänteitä.

Kielikylpytoimintaa ja vieraskielistä opetusta olisikin tarpeellista koordinoida valtakunnallisesti siten, että opettajankoulutuksen suunnittelu olisi johdonmukaisempaa, ja koulutuksellinen tasa-arvo toteutuisi mahdollisimman hyvin. Minimissään tämä koordinointi voisi tarkoittaa kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen nykyistä huomattavasti parempaa määrällistä seurantaa. Laajemmassa muodossa koordinointi voisi sisältää pedagogisen yhteistyön lisäämistä perus- ja täydennyskoulutusta kehitettäessä.

Tällä hetkellä näyttää siltä, että erityisesti pääkaupunkiseudulla kielikylpyyn osallistuvilla lapsilla on keskimääräistä korkeampi sosioekonominen tausta, kun taas Vaasan seudulla tilanne on toinen (Harju-Luukkainen tässä teoksessa). Kielikylpy uusintaa siis kouluvalinnan mekanismeja erityisesti Uudellamaalla, jossa joka toinen haki muuhun kuin lähikouluun 2000-luvun taitteessa (Seppänen 2006, 276). Kielikylpyopetusta ja vieraskielistä opetusta kehitettäessä olisikin otettava huomioon myös tuon opetuksen sosiaaliset vaikutukset: kieli- ja kouluvalinta ei ole ainoastaan pedagoginen kysymys, vaan sillä on myös sosioekonomisia implikaatioita (ks. Seppänen 2006, 303; ks. myös Rajanderin 2010 analyysi pääsykokeista vieraskielisen opetuksen muovaajina). Koulutuksellisen tasa-arvon vahvistamiseksi tarvitaankin kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tukea kuntatasolla. Kielikylpyopetus ja vieraskielinen opetus pitäisikin nähdä osana kansallisen kielitaitovarannon ja koulutuksellisen tasa-arvon kehittämistä, ei elitistisenä pienen kielipiirin koulutuksena. Kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen pedagogiset ratkaisut voivat hyödyttää koko kieltenopetuksen kenttää.

Lähteet

A 986/1998. Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista A 14.12.1998/986 [online]. [10.2.2012] Saatavissa: http://www.finlex.fi /fi /laki/ajantasa/1998/19980986

A 1133/2003. Valtioneuvoston asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun asetuksen muuttamisesta A 18.12.2003/1133 [online]. [10.2.2012] Saatavissa: http://www.finlex.fi /fi /laki/alkup/2003/20031133

Buss, M. & K. Mård 1999. Ruotsin ja suomen kielikylvyn kartoitus Suomen peruskouluissa lukuvuonna 1998/99. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 46.

Kangasvieri, T., Miettinen, E., Palviainen, H., Saarinen, T., & Ala-Vähälä, T. 2011. Selvitys kotimaisten kielten kielikylpyopetuksen ja vieraskielisen opetuksen tilanteesta Suomessa: kuntatason tarkastelu. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kyllönen, T. & T. Saarinen 2010. Kielikoulutuspolitiikkaa kunnissa. Kieli, koulutus ja yhteiskunta, elokuu 2010 [online]. [21.3.2012] Saatavissa: http://www.kieliverkosto.fi/journal/article/23/kielikoulutuspolitiikkaa-kunnissa

Kumpulainen, T. (toim.) 2010. Koulutuksen määrälliset indikaattorit. Koulutuksen seurantaraportit 2010:4. Helsinki: Opetushallitus.

L 1288/1999. Laki perusopetuslain muuttamisesta L 23.12.1999/1288 [online].[10.2.2012] Saatavissa: http://www.finlex.fi /fi /laki/alkup/1999/19991288

L 628/1998. Perusopetuslaki L 21.8.1998/628 [online]. [10.2.2012] Saatavissa: http://www.finlex.fi /fi /laki/ajantasa/1998/19980628

Laurén, C. 2000. Kielten taitajaksi – kielikylpy käytännössä. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Laurén, C. 2006. Tidig inlärning av flera språk. Teori och praktik. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 274. Språkvetenskap 45.

Lehti, L., H.-M. Järvinen & E. Suomela-Salmi 2006. Kartoitus vieraskielisen opetuksen tarjonnasta peruskouluissa ja lukiossa. Teoksessa P. Pietilä, P. Lintunen & H.-M. Järvinen (toim.) Kielenoppija tänään - Language Learners of Today. AFinLAn vuosikirja 2006. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen AFinLAn julkaisuja 64, 293–313.

Majabacka, J. 2008. Språkbadsläraren och utbildningen. En enkätundersökning om studerandenas åsikter kring utbildning och yrke. Oulun yliopisto. Kajaanin opettajankoulutusyksikkö. Julkaisematon pro gradu -tutkielma.

Mård, K. 1996. Kielikylpyopettajan kaksi roolia päiväkodissa. Teoksessa M. Buss & C. Laurén (toim.) Kielikylpy: kielitaitoon käytön kautta. Vaasan yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja 13, 31-45.

OPH 2005. Opettajalta edellytettävä kielen hallinta muulla kuin koulun opetuskielellä annettavassa esi- ja perusopetuksessa. Opetushallituksen määräys 25/011/2005 [online]. Helsinki: Opetushallitus [14.2.2012]. Saatavissa: http://www.finlex.fi/data/normit/26301-oph250112005su.pdf

Pasanen, A. 2003. Kielipesä ja revitalisaatio. Karjalaisten ja inarinsaamelaisten kielipesätoiminta [online]. Helsingin yliopisto: Suomalais-ugrilainen laitos. Pro gradu -tutkielma. [15.2.2011] Saatavissa: http://www.helsinki.fi/hum/sugl/oppimat/AnnikaPasanen_gradu.pdf

Rajander, S. 2010. School and choice: An ethnography of a primary school with bilingual classes. Jyväskylä: Finnish Educational Research Association.

Seppänen, P. 2006. Kouluvalintapolitiikka perusopetuksessa – Suomalaiskaupunkien koulumarkkinat kansainvälisessä valossa. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Sved, H. 2000. Vieraskielisen kielikylvyn kartoitus Suomen peruskouluissa lukuvuonna 1998/99. Vaasa: Vaasan yliopisto, Kielikylvyn ja monikielisyyden keskus. Julkaisu 2/2000.

Virtala, A.-L. 2002. Vieraskielisestä opetuksesta käyty julkinen keskustelu Suomessa. Argumentointi vieraskielisen opetuksen puolesta ja sitä vastaan [online]. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Lisensiaatintutkimus [11.2.2011]. Saatavissa:
http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2002879056